

İBN NUKTA

(ابن نقطة)

Ebû Bekr Muînüddîn (Muhibbüddîn)
Muhammed b. Abdilganî
b. Ebî Bekr b. Şücâ' el-Bağdâdî
(ö. 629/1231)

Hadis ve ricâl âlimi.

10 Receb 579'da (29 Ekim 1183) Bağdat'ta doğdu. Dedelerinden Şücâ'nın veya babaannesinin (İbn Receb, II, 184) bakıcılığını yapan Nukta adlı bir câriyeden dolayı soyu İbn Nukta diye tanındı. Bağdat'taki âlimlerden hadis öğrendikten sonra ilmî seyahatlere çıkarak Mekke, Kahire, İskenderiye, Dimaşk, Halep, Harran, Vâsıt, Erdebil, Musul, Sağr, Demenhûr, Düneysir, İsfahan ve Nişâbur'a gitti. Abdürrezzâk el-Cîlî, İsfahan'da Affife bint Ahmed el-Fârfâniyye, İbn Ravh diye bilinen Es'ad b. Saîd ve Âişe bint Ma'mer, Nişâbur'da Müeyyed et-Tûsî ve Zeyneb bint Abdurrahman eş-Şa'riyye, Harran'da Ruhâvî, Dimaşk'ta Ebû'l-Yümn el-Kindî, Mısır'da Hüseyin b. Ebû'l-Fahr b. Ebû'r-Reddâd ve İbnü'l-Cebbâb olarak tanınan Abdülkavî et-Temîmî, Sağr'da Muhammed b. İmâd gibi âlimlerden hadis öğrendi. Halep'te Hanefî fakihî İftihârüddin Ebû Hâşim Abdülmutilib el-Kureşî'nin fıkıh derslerine katıldı. Bu arada birçok hadis yazdı ve hadis kitaplarının asıl nüshalarını elde etti. Daha sonra Bağdat'a dönerek ölünceye kadar burada hadis okuttu. Kendisinden oğlu Abdurrahman ile Seyf Ahmed b. Mecd, Münzirî, Abdülkerîm b. Mansûr el-Eserî, Cemâleddin İbnü'l-Hâcib gibi kimseler rivayette bulundular. Aralarında Zehebî'nin hocalarından Fâtıma bint Süleyman'ın da yer aldığı bazı kişilere icâzet verdi. Güvenilir bir âlim ve hadis ilminde, özellikle de ricâlî'l-hadis sahasında tanınmış bir şahsiyet olan İbn Nukta güzel yazı yazan, iyilik sever, vakar ve kanaat sahibi, zâhid bir kimseydi. 22 Safer 629'da (19 Aralık 1231) Bağdat'ta vefat etti. İbn Receb el-Hanbelî ölüm tarihini 12 Safer (9 Aralık) olarak kaydetmektedir.

Eserleri. 1. *et-Takyîd li-ma'rifeti ruvâti's-sünen (ricâlî's-sünen) ve'l-mesânîd (et-Takyîd fî ma'rifeti ruvâti'l-kütübi ve'l-mesânîd)*. Kütüb-i Sitte başta olmak üzere önemli hadis kitaplarından 689 râviyi hoca ve talebeleri, güvenilirlik durumları gibi özellikleriyle tanıtmaktadır. Kemâl Yûsuf el-Hût tarafından yayımlanan esere (Beyrut 1408/1988) Kadî Takyyüddin

el-Fâsî *Zeylû't-Takyîd fî ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd* adıyla bir zeyil yazmış, V. (XI.) yüzyılın sonundan başlayarak yaklaşık IX. (XV.) yüzyılın ortalarına kadar otuzdan fazla eserin râvilerinden 1906 kişi hakkında bilgi vermiştir. *et-Takyîd* gibi alfabetik olan bu eseri de Kemâl Yûsuf el-Hût iki cilt halinde neşretmiştir (Beyrut 1410/1990). 2. *Tekmiletü'l-İkmâl (el-İstidrâk 'ale'l-İkmâl)*. İbn Mâkûlâ'nın *el-İkmâl*'inin zeyli olup Abdülkayyûm Abdürabbinebî ve Muhammed Sâlih tarafından yayımlanmıştır (I-IV, Mekke 1410/1989). İbnü's-Sâbûnî ile Ebû'l-Muzaffer Mansûr b. Selîm el-Hemedânî esere birer zeyil yazmışlardır. 3. *el-İstidrâk 'ale'l-ensâbi'l-müteşâbihe fî kitâbi 'Abdilganî b. Sa'îd ve'd-Dârekutnî ve Ahmed b. 'Alî el-Haţîb ve'bn Mâkûlâ* (Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye, nr. 1214).

İbn Nukta'nın kaynaklarda ayrıca *Zeylû Zeyli Ensâbi'l-muħaddisîn* (İbnü'l-Kayserânî'nin *Kitâbü'l-Ensâbi'l-müttefikâ*'sına talebesi Ebû Mûsâ el-Medînî'nin *Ziyâdât 'alâ Kitâbi'l-Ensâb* adıyla yazdığı zeylin zeylidir), *el-Mültekaţ fîmâ fî kütübî'l-Haţîb ve ğayrihî mine'l-vehm ve'l-ğalaţ ve el-Munteħab* adlı eserleri kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Nukta, *et-Takyîd li-ma'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hût), Beyrut 1408/1988, nesredenin girişi, s. 5-7; Münzirî, *et-Tekmilâ*, III, 300-301; İbn Hallikân, *Vefeyât*, IV, 26; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XXII, 347; a.mlf., *Tezkiretül-huffâz*, IV, 1412; Safedî, *el-Vâfi*, III, 267; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 133; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Kahire 1372/1952, II, 182-184; İbn Tağrıberdî, *en-Nücumü'z-zâhire*, VI, 279; *Keşfü'z-zunûn*, I, 180, 470; II, 1637; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 112; Kettânî, *er-Risâletü'l-müsteħrafe*, s. 117, 126; Brockelmann, *GAL*, I, 355, 358; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, X, 179; Hâlid er-Reyyân, *Fihrisü maħtûţâti Dâri'l-kütübî'z-Zâhiriyye: et-Târîh ve mülħaķâtüh*, Dimaşk 1973, II, 69.

ABDULLAH AYDINLI

İBN NÜBÂTE el-HATÎB

(ابن نبأة الخطيب)

Ebû Yahyâ Abdürrahîm b. Muhammed
b. İsmâil b. Nübâte el-Fârikî
(ö. 374/984)

Hamdânîler döneminin ünlü hatibi.

Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. 335 (946) yılında Meyyâfârikîn'de (bugünkü Silvan) doğdu; bu sebeple Fârikî nisbesiyle anıldı. Soyu Kudâa kabilesinin Huzâka ko-

lundan geldiği için bazı kaynaklarda buna Huzâkî (İbn Hallikân, III, 156, 158; Safedî, XVIII, 388), bazılarında ise farklı olarak Temîmî (İbn Fazlullah el-Ömerî, XIII, 265) nisbesi de eklenmektedir. Öte yandan İbnü'l-İmâd onun Benî Lahm'den olduğunu, Askalân'da doğduğunu ve Mısır'da yaşadığını ileri sürerek nisbesini Lahmî, Askalânî ve Mısırî şeklinde veriyorsa da (*Şezerât*, IV, 397) bu iddia doğru değildir. Zira kaynakların tamamına yakını, İbn Nübâte'nin doğum ve ölüm yerinin Meyyâfârikîn olduğunu ve Halep'te hatip olarak şöhrete kavuştuğunu bildirmektedir. Soyundan gelenler de VII. (XIII.) yüzyılın başlarına kadar bu şehirde oturmaktaydı (İbnü'l-Esîr, III, 294). 630 (1232) yılında Eyyübî hânedanından el-Melikü'l-Kâmil, Meyyâfârikîn'de yaşamakta olan Celâleddin İbn Nübâte'yi Mısır'a davet ederek onu kendisine divan kâtibi yapmıştı. *Serħu'l-'uyûn fî şerħi Risâleti İbn Zeydün* müellifi Mısırlı şair Cemâleddin İbn Nübâte de (ö. 768/1366) İbn Nübâte'nin soyundan gelmektedir (Şevkî Dayf, VII, 210).

İbn Nübâte'nin Halep'e gittiğinde Hamdânî Emîri Seyfûddeve'nin kendisini himayesine alması ve hatip olarak görevlendirmesi onun çok iyi bir eğitim almış olduğunu göstermektedir. Nitekim Bizans'a karşı yapılan savaşlar esnasında halkı cihada teşvik eden son derece vezir hutbeler okumak suretiyle emîre destek olmuş ve kazanılan zaferlere mânevî açıdan önemli katkıda bulunmuştur. İbn Nübâte'nin hatiplik görevine Seyfûddeve'nin vefatından (356/967) sonra getirildiği ileri sürülmüşse de hutbelerini 351 (962) yılında kaleme almaya başladığına göre (Zehebî, XVI, 322) bu bilgi doğru değildir. Seyfûddeve'nin sarayında düzenlenen ilmî ve edebî sohbetlere katılma imkânı bulan İbn Nübâte burada devrin ünlü şairi Mütenebbî ile tanışmış ve onunla dost olmuştu. Rivayete göre Mütenebbî divanının yarısından çoğunu kendisine okumuştur. İbn Nübâte, emîrin ölümünden sonra da uzunca bir süre hatiplik görevine devam etti ve Meyyâfârikîn'da vefat etti.

Secili nesrin en olgun örneğini teşkil eden İbn Nübâte'nin hutbeleri *Divânü'l-ħuţab* adıyla bir araya getirilmiştir; fakat hutbelerin kendisi mi yoksa oğlu tarafından mı toplandığına dair herhangi bir bilgi yoktur. Bir edebiyat ve belâgat şaheseri sayılan hutbelerinin sayısı 127'dir. Bunlar arasında Allah korkusu, ölüme hazır-

lıklı olmanın lüzumu ve âhîret ahvâline dair otuz sekiz; mübarek ay, gün ve gecelerin fazileti hakkında on beş; İslâm'da cihadın önemiyle ilgili on sekiz; kuraklık, yağmur duası, ay ve güneş tutulması, yeryüzünün küre şeklinde oluşu gibi çeşitli konulara dair on altı; devlet büyüklüğü ve bazı olaylarla ilgili yedi; "es-sevânî" ve "levâhık" başlığı altında tekrar edilen hususlara dair otuz üç hutbe vardır.

İbn Nübâte, güzel konuşmanın insan üzerindeki etkisinden dolayı hutbelerinde muhtevadan çok üslûba önem vermiştir. Bunda, derin düşünceyi ve yüksek dinî gerçekleri halka anlatmanın güçlüğünün de önemli payı vardır. Onun parlak bir üslûba sahip oluşunda, Hz. Ali'nin *Nehcü'l-belâğa*'da derlenen hutbelerini ezberleyecek derecede çok okumasının tesiri olmuştur (*DMBİ*, V, 31). Derin bir inanç ve aşk ürünü olan hutbeler sonraki nesiller için iyi bir örnek teşkil etmiştir. Nitekim Cürçânî *Esrârü'l-belâğa*'da ondan birçok alıntı yapmış (Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 150), İbnü'l-Hadîd *Şerhu Nehci'l-belâğa*'da (I, 24; II, 93; V, 151-152; VII, 211-216; XI, 162; XIII, 114), İbnü'l-Esîr *el-Meşelü's-sâ'ir*'de (I, 363-364; III, 204-205) ve Yâkût *Mu'cemü'l-üdebâ*'da (XIII, 53) ona atıfta bulunmuşlardır. Gerek vezir hutbeleriyle gerekse zühd ve takvâsiyle halkın sevgi ve saygısını kazanan İbn Nübâte çeşitli menkıbelere de konu olmuştur (Meselâ bk. Safedî, XVIII, 388-389).

Divânü'l-huṭab'ın Süleymaniye Kütüphanesi ile (Turhan Vâlide Sultan, nr. 72) Berlin Staatsbibliothek'teki (nr. 3944) nüshalarında müellifin hutbelerinin yanı sıra 390 (1000) yılına kadar yaşadığı bilinen oğlu Ebû Tâhir Muhammed'e ait on beş; 420'de (1029) hayatta olan torunu Ebü'l-Ferec Tâhir'e ait iki kısa hutbe daha yer almaktadır. Tâhir Efendi el-Cezâirî bu esere yazmış olduğu şerhte (Beirut 1311/1893) esas aldığı metin yukarıda zikredilen nüshalarla tam bir uygunluk göstermektedir. 1864-1955 yılları arasında birçok defa basılan ve İbn Nübâte'ye nisbet edilen *Divânü'l-huṭab*'ın ise onunla bir ilgisi yoktur; bu eser X. (XVI.) yüzyılda yaşamış bir müellife aittir. *Divânü'l-huṭab* Ebü'l-Yümn el-Kindî, Ebü'l-Bekâ Abdullah b. Hüseyin el-Ukberî, Abdülatîf el-Bağdâdî, Osman b. Yûsuf el-Kuleybî, Abdurrahman b. İbrâhîm el-Bârizî ve Tâhir Efendi el-Cezâirî tarafından şerhedilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ*, XIII, 53; İbnü'l-Esîr, *el-Meşelü's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Hüfî – Bedevî Tabâne), Kahire 1939, I, 363-364; III, 204-205, 294; İbn Ebü'l-Hadîd, *Şerhu Nehci'l-belâğa* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1385-87/1965-67, I, 24; II, 93; V, 151-152; VII, 211-216; XI, 162; XIII, 114; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 156-158; Ebü'l-Fidâ, *el-Muḥtaşar*, II, 142; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XVI, 321-322; İbn Fazlulah el-Ömerî, *Mesâlik*, XIII, 265-269; Safedî, *el-Vâfi*, XVIII, 388-390; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 303; *Keşfü'z-zunûn*, I, 714; İbnü'l-İmâd, *Şezerât* (Arnaût), IV, 397-398; *Hedyyetü'l-ârifin*, I, 559; Serkîs, *Mu'cem*, I, 262; Zekî Mübarek, *en-Nesrû'l-fennî fi'l-karnî'r-râbi'*, Beyrut 1934, II, 192-199; Mez, *el-Hadâretü'l-İslâmiyye*, II, 100-106; Brockelmann, *GAL*, I, 92; *Suppl.*, I, 149-150; a.m.f., "İbn Nübâte", *İA*, V/2, s. 777; Şevket Beysanoğlu, *Dişarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, İstanbul 1957, I, 9; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 527-531; Şevkî Dayf, *Târîhu'l-edeb*, VI, 811-812; VII, 210; Ziriklî, *el-A'lâm* (Fethullah), III, 347-348; M. Canard, "İbn Nübâte", *EJ* (İng.), III, 900; M. Rizâ Nâcî, "İbn Nübâte", *DMBİ*, V, 31-33.

HULÛSÎ KILIÇ

İBN NÜBÂTE el-MİSRÎ (ابن نبأة المصري)

Ebû Bekr Cemâlüddin
Muhammed b. Şemsiddin Muhammed
b. Nübâte el-Fârikî el-Misrî
(ö. 768/1366)

Şair ve edip.

Rebîülevvel 686'da (Mayıs 1287) Kahire'de doğdu. Aslen Meyyâfârikîni olup Seyfüddeve'nin saray hatibi İbn Nübâte el-Hatîb'in (ö. 374/984) soyundandır. Çocukluk ve gençlik yıllarını Kahire'de geçirdi. Babası Şemseddin Muhammed hadis âlimi olduğundan ilmî bir çevrede yetişti. Takıyyüddin İbn Dakîkûl'îd, Bahâeddin İbnü'n-Nehhâs en-Nahvî, Alemüddin Kays b. Sultân ed-Darîr gibi âlimlerden başta hadis, fıkıh ve edebiyat olmak üzere çeşitli ilimler tahsil etti ve onlardan icâzet aldı.

İbn Nübâte, öğrenimini tamamladıktan sonra Eyyübîler'in Mısır'daki ileri gelen devlet adamlarına birçok methiye yazdı. Ancak beklediği ilgi ve itibarı göremeyince 716 (1316) yılı başlarında Suriye'ye giderek Dimâşk'a yerleşti. Buradaki ikameti esnasında sık sık Hama'ya gidip Eyyübî Emîri el-Melikü'l-Müeyyed Ebü'l-Fidâ'yı ziyaret etti; Emîr ile aralarında bir dostluk kuruldu. Onun için methiyeler yazdı ve adına çeşitli eserler kaleme aldı. Bunların karşılığında kendisinden büyük maddî yardım ve destek gördü. Ayrıca Suriye'nin diğer şehirlerini de ziyaret ederek

buralardaki devlet adamlarına methiyeler yazdı ve ihسانlara nâil oldu. 735'te (1335) Vezir Emînüddeve Abdullah el-Emîni tarafından, Kudüs'ün temizlik işlerine ve hıristiyanlarca mukaddes sayılan Kıyamet Kilisesi'ne nâzir tayin edildi. 743 (1342) yılına kadar her yıl ziyaret mevsiminde Kudüs'e giderek bu görevini yürüttü. Aynı yılın başlarında divan kâtipliğine getirildi; iki yıl sonra azledildiyse de 748'de (1347) görevine iade edildi.

761'de (1360), Memlüklü Sultanı el-Melikü'n-Nâsır Hasan b. Muhammed'in daveti üzerine elli yıllık bir aradan sonra Kahire'ye dönen İbn Nübâte'ye sultan büyük ilgi göstererek divanda sır kâtipliği görevi verdi. İbn Nübâte, yaşının hayli ilerlemiş olması sebebiyle bu görevde devamdan muaf tutulmuş, ancak kendisine maâşî ödenmeye devam edilmiştir. Sultana birçok methiye yazan İbn Nübâte, ayrıca onun adına hatiplerin cuma hutbelerinde okumaları için bir kitap telif etti. Fakat 762'de (1361) Sultan el-Melikü'n-Nâsır'ın öldürülmesi üzerine İbn Nübâte'nin hayatının seyri değişti ve 768 (1366) sonbaharında Kahire'de vefat edinceye kadar sıkıntı içinde yaşadı.

Küçüklüğünden itibaren edebiyata yönelen İbn Nübâte nazım, nesir ve kitâbette meşhur olmuştur. İbn Hacer, onun bu sahalarda hem akranlarını hem de önceki edipleri geride bıraktığını kaydeder (*ed-Dürerü'l-kâmine*, IV, 340). Tâceddin es-Sübkî de İbn Nübâte'nin edebî kişiliğinden bahsederken zamanında şairlerin bayraktarlığını yaptığını, şiirde, nesirde, hat sanatında ve kitâbette ondan daha üstün olan bir kimseyi tanımadığını söyler (*Ṭabaḳât*, IX, 273). İbn Nübâte'nin talebeleri arasından tanınmış edip ve şairler yetişmiştir. Selâhaddin es-Safedî, Zeynüddin İbnü'l-Verdî, Burhâneddin el-Kîrâtî, İbnü's-Sâiğ ez-Zümürüddî, İbn Habîb el-Halebî, Bedreddin İbnü's-Sâhib, Yahyâ el-Habbâz el-Hamevî, Şehâbeddin el-Hâcib ve Firûzâbâdî bunlar arasında sayılabilir. Şiirlerinde genellikle övgü ve mersiye yönelen şarap, aşk, gazel ve tabiat tasviri gibi temaları işleyen İbn Nübâte şairliğiyle meşhur olmakla birlikte nesirleri, özellikle mektup tarzındaki edebî yazılarıyla da temayüz etmiştir. Eserlerinde edebî sanatlarla ve bilhassa tevriye, cinas, teşbih ve istiareye oldukça fazla yer vermiş, Kur'an âyetlerinden ve hadislerden bol miktarda iktibaslar yapmıştır.

Eserleri. 1. *Divânü İbn Nübâte el-Misrî* (Kahire 1288, 1289, 1323; Beyrut